

ทุนทางสังคม ปัจจัยส่งเสริมให้องค์กรการเงินชุมชนดำเนินการไปสู่ความสำเร็จ*

SOCIAL CAPITAL: FACTORS THAT PROMOTE COMMUNITY FINANCE
ORGANIZATIONS TO SUCCEED

พระครูธรรมธร ปุณฺณพัฒน์ แสงวงศ์ดี

Phrakhruthammathorn Punyaphat Sangwongdee

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Faculty of Social Sciences, Mahamakut Buddhist University

Email: poonyanando@gmail.com

บทคัดย่อ

องค์การการเงินชุมชน (Community Finance Institution: CFI) เป็นสถาบันการเงินที่ตั้งอยู่ภายในชุมชนและให้บริการทางการเงินแก่สมาชิกในชุมชน โดยอาศัยทุนทางสังคม (Social Capital) เป็นกลไกขับเคลื่อนการดำเนินงาน ได้แก่ เครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สถาบัน และองค์กรในชุมชน ซึ่งมีความไว้วางใจกัน ความร่วมมือ และการทำงานร่วมกัน ส่งผลให้การดำเนินงานขององค์การการเงินชุมชนช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและสมาชิก จากการศึกษางานวิจัยต่าง ๆ พบว่า ทุนทางสังคมเป็นปัจจัยส่งเสริมให้องค์กรการเงินชุมชนดำเนินการไปสู่ความสำเร็จ ซึ่งประกอบด้วยรูปแบบเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ช่วยให้องค์กรการเงินชุมชนสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายในชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และทรัพยากรร่วมกัน ส่งผลให้สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผ่านการประสานความร่วมมือของสมาชิกและภาคีเครือข่ายในชุมชน อีกทั้งรูปแบบความร่วมมือกันยังช่วยส่งเสริมให้องค์กรการเงินชุมชน บรรลุเป้าหมายร่วมกันกับสมาชิกและชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผ่านการมีส่วนร่วมของสมาชิกและภาคีเครือข่ายในชุมชน พร้อมทั้งสามารถปรับตัวและรับมือกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงได้อย่างทันท่วงที ผ่านการประสานความร่วมมือของสมาชิกและภาคีเครือข่ายในชุมชน ดังนั้น การพัฒนาทุนทางสังคมให้มีประสิทธิภาพจึงมีความสำคัญต่อการดำเนินงานขององค์การการเงินชุมชน ในการส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนและสมาชิก ทั้งนี้้องค์กรการเงินชุมชนควรให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างเครือข่าย ความสัมพันธ์ ความร่วมมือ และการทำงานร่วมกันภายในชุมชน เพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงานไปสู่ความสำเร็จ

คำสำคัญ: ทุนทางสังคม; องค์การการเงินชุมชน; การพัฒนาชุมชน

ABSTRACT

Community Finance Institutions (CFIs) are financial institutions that are located within communities and provide financial services to community members. They rely on social capital as a driving force for their operations, which includes networks of relationships between individuals, institutions, and organizations in the community. These networks are characterized

* Received March 5, 2024; Revised April 3, 2024; Accepted August 28, 2024

by trust, cooperation, and collaboration. As a result, the operations of CFIs help to strengthen communities and their members.

Research has found that social capital is a key factor in the success of CFIs. This is because social capital helps CFIs to build networks of collaboration with community partners. This allows them to exchange knowledge, experience, and resources, which in turn helps them to reach their target groups more effectively through the coordination of community members and partners. Social capital also helps CFIs to achieve shared goals with community members and communities more effectively through the participation of community members and partners. Additionally, social capital helps CFIs to adapt and respond to changing circumstances in a timely manner through the coordination of community members and partners.

Therefore, the development of social capital is essential for the operations of CFIs in promoting community and member empowerment. CFIs should focus on strengthening networks of relationships, cooperation, and collaboration within communities to drive their operations to success.

Keywords; Social capital; Community financial organizations; Community development

บทนำ

องค์กรการเงินชุมชน (Community Financial Institution) สถาบันการเงินรายย่อยที่ให้บริการทางการเงินสำหรับคนที่ไม่สามารถเข้าถึงบริการทางการเงินในระบบของธนาคารพาณิชย์ทั่วไปได้ โดยทรรศยา คงเพชรศักดิ์ และนภาพร สุวรรณศักดิ์ (2553) ให้ความหมายว่า เป็นหน่วยงานหรือสถาบันที่มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนความเจริญของชุมชนในด้านการเงิน มุ่งเน้นให้บริการทางการเงินที่คุ้มค่าและราคาไม่แพงแก่สมาชิกของชุมชนที่เริ่มต้นขึ้นโดยชุมชนเอง สอดคล้องกับ วิชุลตา มาตันบุญ และสมนึก ชีवाल (2549) ; วันชัย ธรรมจักร และคณะ (2552) กล่าวว่า เป็นการรวมกลุ่มของประชาชนเพื่อออมเงิน ออมทรัพย์สิน หรือเพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อช่วยเหลือสมาชิกในลักษณะของการให้เงินหรือสิ่งของเพื่อกู้ยืม โดยองค์กรการเงินชุมชนมักจะมีลักษณะการดำเนินงานที่เหมาะสมต่อความต้องการและปัจจัยพิเศษของชุมชน และส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นการบริหารจัดการที่เป็นมืออาชีพเพื่อให้สมาชิกสามารถเข้าถึงบริการทางการเงินที่ดีและตรงตามความต้องการ รวมถึงการศึกษาและการสอนสมาชิกในเรื่องการเงิน เพื่อช่วยให้สมาชิกมีความเข้าใจและเป็นผู้บริหารการเงินของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับ ญัฐชน วงษ์ขำ (2560) ที่กล่าวว่า การดำเนินงานขององค์กรการเงินชุมชนมักรวมถึงการประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ ในชุมชนเพื่อสนับสนุนโครงการที่ส่งเสริมความเป็นอยู่ของชุมชน การสนับสนุนให้มีการออมและการลงทุนในชุมชน รวมทั้งการให้คำแนะนำเรื่องการเงินแก่สมาชิก ซึ่งสอดคล้องกับกระทรวงการคลัง (2551) ที่กล่าวถึงบทบาทขององค์กรการเงินชุมชน คือการส่งเสริม การออมและการเข้าถึงแหล่งเงินทุนในชุมชน

ในงานวิจัย องค์กรการเงินชุมชนกับการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม ของ สมบูรณ์ เจริญจิระตระกูล และคณะ (2554) ได้ทำการศึกษาผลการดำเนินงานขององค์กรการเงินชุมชนในไทย โดยพิจารณาจากประเภทขององค์กรการเงินชุมชน ผลการศึกษาพบว่า องค์กรการเงินชุมชนในไทยสามารถจำแนกประเภทได้ตามลักษณะการดำเนินงาน และผนวกกับผลดำเนินงานของแต่ละองค์กรตั้งแต่ปี 2561 - 2565 ได้ดังนี้

1. สหกรณ์ออมทรัพย์ เป็นองค์กรการเงินชุมชนที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย โดยก่อตั้งขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ.2445 สหกรณ์ออมทรัพย์มีสมาชิกร่วมกันดำเนินงานโดยยึดหลักการสหกรณ์ คือ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นเจ้าของร่วมกัน มีส่วนร่วมในการบริหารร่วมกัน และกระจายผลกำไรกลับสู่สมาชิก สหกรณ์ออมทรัพย์มีวัตถุประสงค์หลักในการส่งเสริมสมาชิกให้ออมเงินและส่งเสริมให้สมาชิกกู้ยืมเงินเพื่อประกอบอาชีพหรือดำเนินธุรกิจในชุมชน

ตามรายงานแผนพัฒนาการสหกรณ์ ฉบับที่ 4 พ.ศ.2563-2565 พบว่าในปี พ.ศ.2561 มีสหกรณ์ออมทรัพย์จำนวน 1,474 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 38.13 ของสหกรณ์ทั้งหมด มีสมาชิกรวม 3,020,182 คน ผ่านมาตรฐานสหกรณ์จำนวน 1,311 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 95.62 โดยมีกลุ่มสหกรณ์ในชั้น 1 จำนวน 955 แห่ง มีปริมาณธุรกิจรวม 1,788,629.29 ล้านบาท โดยเป็นการให้เงินกู้มากที่สุด จำนวน 1,084,651.13 ล้านบาท รองลงมาเป็นธุรกิจรับฝากเงิน จำนวน 701,183.40 ล้านบาท และบริการ จำนวน 2,668.40 ล้านบาท ตามลำดับ และมีธุรกิจแปรรูปน้อยที่สุด จำนวน 0.05 ล้านบาท (กรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงการเกษตรและสหกรณ์, 2562)

2. สหกรณ์เครดิตยูเนียน เป็นองค์กรการเงินชุมชนที่คล้ายกับสหกรณ์ออมทรัพย์ แต่มีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมสมาชิกให้เข้าถึงแหล่งเงินทุนเพื่อการประกอบอาชีพหรือดำเนินธุรกิจในชุมชนเป็นหลัก สหกรณ์เครดิตยูเนียนมีสมาชิกร่วมกันดำเนินงาน โดยยึดหลักการสหกรณ์เช่นเดียวกับสหกรณ์ออมทรัพย์

สถิติสหกรณ์เครดิตยูเนียนทั่วประเทศปี พ.ศ.2562 มีสมาชิกจำนวน 1,229,409 คน มีทรัพย์สินรวม 75,341 ล้านบาท ในปี พ.ศ.2565 มีสมาชิกจำนวน 1,190,274 คน ลดลงร้อยละ 3.17 และมีทรัพย์สินรวม 83,669 ล้านบาท เพิ่มขึ้นร้อยละ 15.9 เป็นการเพิ่มขึ้นที่มีความสำคัญ (ชุมนุมสหกรณ์เครดิตยูเนียนแห่งประเทศไทย, 2566)

3. กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เป็นองค์กรการเงินชุมชนที่ก่อตั้งขึ้นตามพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง (องค์กรมหาชน) พ.ศ. 2544 กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองมีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมให้สมาชิกออมเงินและกู้ยืมเงินเพื่อประกอบอาชีพหรือดำเนินธุรกิจในชุมชน ซึ่งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล (สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, 2556)

ผลการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง พบว่า มีจำนวนกองทุนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในปี พ.ศ.2564 กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง มีการจัดตั้งแล้ว 79,610 กองทุน โดยจำแนกเป็น 1. กองทุนหมู่บ้าน จำนวน 75,000 กองทุน 2. กองทุนชุมชนเมือง จำนวน 3,872 กองทุน และ 3. กองทุนชุมชนทหาร จำนวน 738 กองทุน แผนการดำเนินงาน ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2565 จำนวน 333,655,700 บาท ทั้งนี้กองทุนหมู่บ้านมีกระแสเงินหมุนเวียนในหมู่บ้านและชุมชนเมืองในปัจจุบัน ข้อมูลเงินทุนหมุนเวียนของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองจากเงินทุนจัดสรรจากรัฐบาล (บัญชีที่ 1) จำนวน 169,677.30 ล้านบาท (กองทุนหมู่บ้าน, 2566)

4. สถาบันการเงินชุมชน เป็นองค์กรการเงินชุมชนที่จัดตั้งขึ้นโดยกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง โดยมีวัตถุประสงค์ หลักเกณฑ์ มาตรฐาน และรูปแบบ ซึ่งคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติกำหนด เพื่อให้บริการทางการเงินที่สามารถตอบสนองความต้องการและให้โอกาสในการเข้าถึงบริการทางการเงินแก่ประชาชนในชุมชนที่ขาดโอกาสเข้าใช้บริการทางการเงินของสถาบันการเงินทั่วไป (สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ. ม.ป.ป.)

นอกจากประเภทขององค์กรการเงินชุมชนที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังมีองค์กรการเงินชุมชนประเภทอื่น เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต สมาคมฉาบฉวยกิจสงเคราะห์ กองทุนสวัสดิการชุมชน กองทุนสวัสดิการ

แรงงาน เป็นต้น องค์การการเงินชุมชนประเภทนี้อาจมีวัตถุประสงค์หลักที่แตกต่างกันไป เช่น ส่งเสริมสมาชิกให้ออมเงินเพื่อนำไปใช้จ่ายในยามจำเป็น ส่งเสริมสวัสดิการให้กับสมาชิกในชุมชน หรือส่งเสริมสวัสดิการให้กับแรงงานในชุมชน เป็นต้น

จากการดำเนินงานขององค์การการเงินชุมชน เป็นที่น่าสนใจว่ามีการบริหารจัดการ หรือการดำเนินการอย่างไรให้สามารถนำพาองค์การการเงินชุมชนเหล่านั้นประสบความสำเร็จ ซึ่งการศึกษางานวิจัยทั้งในประเทศ และต่างประเทศ พบว่าองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมให้การดำเนินงานขององค์การการเงินชุมชนประสบความสำเร็จคือ ทูทางสังคม ซึ่งองค์การการเงินชุมชนหลายองค์การนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของลักษณะองค์กรและชุมชนของตนเอง ซึ่งส่งผลให้เกิดความสำเร็จในการบริหารจัดการ

ทูทางสังคม

ทูทางสังคมเป็นแนวคิดที่ซับซ้อนที่มีนิยามหลายประการ นิยามที่พบบ่อยประการหนึ่งคือ เครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่อาศัยอยู่และทำงานในสังคมหนึ่ง ๆ ซึ่งช่วยให้สังคมนั้นสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Portes, 1998) นอกจากนี้ทูทางสังคมยังสามารถนิยามได้ว่าเป็นทรัพยากรที่พร้อมใช้งานสำหรับบุคคลและกลุ่มโดยอาศัยเครือข่ายทางสังคมของตน (Lin, 2001)

Bourdieu, P. (1986) กล่าวว่า ทูทางสังคมมีความสำคัญด้วยเหตุผลหลายประการ ประการแรก ช่วยให้บุคคลเข้าถึงข้อมูลและทรัพยากรได้ เช่น หากรู้จักใครบางคนทำงานในบริษัทที่สนใจที่จะทำงานด้วย พวกเขาอาจสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับตำแหน่งงานว่างหรือเป็นตัวกลางประสานงานกับบุคคลอื่นที่ทำงานในบริษัทนั้น ประการที่สอง ทูทางสังคมสามารถช่วยให้บุคคลและกลุ่มแก้ปัญหาได้ เช่น หากมีปัญหาเกี่ยวกับเจ้าของบ้าน ก็อาจได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนหรือเพื่อนบ้านที่สามารถติดต่อกับเจ้าของบ้านได้ ประการที่สาม ทูทางสังคมสามารถช่วยให้บุคคลและกลุ่มบรรลุเป้าหมายได้ เช่น หากกำลังเริ่มต้นธุรกิจใหม่ อาจได้รับความช่วยเหลือทางการเงินหรือคำแนะนำจากบุคคลอื่นในเครือข่าย

1. ทูทางสังคมในองค์กร (Organizational Social Capital) Nahapiet, J., & Ghoshal, S. (1998) ให้ความหมายว่า เครือข่ายและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลภายในองค์กร ทูทางสังคมในองค์กรมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมประสิทธิภาพและความสำเร็จขององค์กร โดยการส่งเสริมความไว้วางใจ ความร่วมมือ และประสิทธิภาพในการทำงานขององค์กร โดยสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทหลัก ๆ คือ ทูทางสังคมภายใน (Internal Social Capital) และทูทางสังคมภายนอก (External Social Capital)

1.1 ทูทางสังคมภายใน (Internal Social Capital) คือ เครือข่ายและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลภายในองค์กร ทูทางสังคมภายในมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความไว้วางใจ ความร่วมมือ และประสิทธิภาพในการทำงานขององค์กร ทูทางสังคมภายในสามารถพัฒนาได้จากกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การฝึกอบรม กิจกรรมกลุ่ม และกิจกรรมทางสังคม

1.2 ทูทางสังคมภายนอก (External Social Capital) คือ เครือข่ายและความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรกับองค์กรอื่น ๆ หรือระหว่างองค์กรกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลภายนอกองค์กร ทูทางสังคมภายนอกมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมโอกาสทางธุรกิจ นวัตกรรม และการเรียนรู้ขององค์กร ทูทางสังคมภายนอกสามารถพัฒนาได้จากกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเข้าร่วมเครือข่ายธุรกิจ การเข้าร่วมงานนิทรรศการ และการสร้างพันธมิตรทางธุรกิจ

สอดคล้องกับ Jeganathan & Ganesan (2013) ได้เสนอกรอบแนวคิดทูทางสังคมในองค์กร โดยแบ่งทูทางสังคมในองค์กรออกเป็น 2 ประเภทหลัก ๆ คือ ทูทางสังคมภายใน (Internal Social Capital) และทู

สังคมภายนอก (External Social Capital) โดยทุนสังคมภายใน หมายถึง เครือข่ายและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลภายในองค์กร ทุนสังคมภายในสามารถแบ่งออกเป็น 3 องค์ประกอบหลัก ๆ คือ 1. ความไว้วางใจ (Trust) อันเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของทุนสังคมภายใน ความไว้วางใจช่วยให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2. ความร่วมมือ (Cooperation) ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญอีกประการหนึ่งของทุนสังคมภายใน ความร่วมมือช่วยให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลสามารถบรรลุเป้าหมายร่วมกันได้ และ 3. เครือข่าย (Network) เป็นองค์ประกอบสุดท้ายของทุนสังคมภายใน เครือข่ายช่วยให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลสามารถเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสใหม่ ๆ ได้

2. ทุนสังคมภายนอก หมายถึง เครือข่ายและความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรกับองค์กรอื่น ๆ หรือระหว่างองค์กรกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลภายนอกองค์กร ทุนสังคมภายนอกสามารถแบ่งออกเป็น 2 องค์ประกอบหลัก ๆ คือ

2.1 ความเชื่อมโยง (Connectivity) ความเชื่อมโยงเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของทุนสังคมภายนอก ความเชื่อมโยงช่วยให้องค์กรสามารถเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสใหม่ ๆ จากภายนอก

2.2 ความไว้วางใจ (Trust) ความไว้วางใจเป็นองค์ประกอบสำคัญอีกประการหนึ่งของทุนสังคมภายนอก ความไว้วางใจช่วยให้องค์กรสามารถร่วมมือกับองค์กรอื่น ๆ ได้

จากการศึกษาโดย Gunasekara et al. (2017) พบว่าทุนทางสังคมมีผลกระทบเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อความสำเร็จในการดำรงชีวิตของสมาชิกองค์กรชุมชน (Community Based Organizations, CBOs) ในศรีลังกา โดยความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายและการดำเนินการร่วมกันและการร่วมมือเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด สำหรับ CBOs ในประเทศศรีลังกา เป็นหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมเครือข่ายทางสังคมที่มีผลกระทบอย่างมากต่อความสำเร็จในการหาเลี้ยงชีพของสมาชิก

เครือข่ายทางสังคมภายใน CBOs มอบการเข้าถึงทรัพยากรที่หลากหลายให้แก่สมาชิก โดยสมาชิกมักแบ่งปันความรู้ ข้อมูล และทักษะ ซึ่งการแบ่งปันและการสนับสนุนซึ่งกันและกันช่วยให้บุคคลสามารถเข้าถึงโอกาสที่ไม่เคยได้รับ เช่น ชาวนาใน CBOs ได้รับความรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรกรรมแบบใหม่หรือได้รับการช่วยเหลือการเงินซึ่งจะช่วยเพิ่มผลผลิตและเพิ่มรายได้

ทั้งนี้เครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็งสามารถสร้างปัจจัยแวดล้อมที่สมาชิกสามารถขอความช่วยเหลือและสนับสนุนในช่วงเวลาที่ต้องการได้ โดยการร่วมมือกันของสมาชิกซึ่งรวมถึงทรัพยากร เพื่อช่วยเหลือครอบครัวที่ประสบความยากลำบาก นอกจากนี้สมาชิกอาจร่วมมือกันในทางธุรกิจ ส่งเสริมโอกาสเข้าถึงตลาดหรือการหาแหล่งสนับสนุนสำหรับการประกอบกิจการ โดยความความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นสร้างความร่วมมือที่นำไปสู่การพัฒนาทางเศรษฐกิจ สร้างช่องทางใหม่ในการหารายได้ สร้างโอกาสในการจ้างงาน และการเข้าถึงตลาด ซึ่งส่งผลให้ชุมชนมีการจ้างงานสร้างอาชีพ

Hiromi, Nakazato, & Seunghoo, Lim, (2016) องค์กรสกุลเงินชุมชน (Community Currency Organizations, CCOs) ในประเทศญี่ปุ่น เกิดขึ้นจากสภาวะเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงส่งผลให้เกิดสภาวะทางเศรษฐกิจที่ตกต่ำ องค์กรสกุลเงินชุมชน (CCOs) ก่อตั้งขึ้นเพื่อส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่ท้องถิ่นและส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนมีพลัง การพัฒนาและการดำเนินการขององค์กรสกุลเงินชุมชนช่วยสร้างและส่งเสริมเครือข่ายสังคม สมาชิกมีส่วนร่วมในการดำเนินการซึ่งช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ ความเชื่อมั่น ภายในชุมชน โดย องค์กรสกุลเงินชุมชน (CCOs) มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมความสัมพันธ์ทางสังคมและความสัมพันธ์กับชุมชน ทั้งนี้ในอนาคต องค์กรสกุลเงินชุมชน (CCOs) ในญี่ปุ่นอาจต่อยอดและขยายฐานการดำเนินงานให้เกิดความต่อเนื่อง เพื่อเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นและการพัฒนาทางสังคม

Matin, Abdollahzadeh, & Shahram, Gilaninia, (2015) Social capital in organizations
ทุนทางสังคมเป็นทรัพยากรที่มีค่าในองค์กร ซึ่งสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและความสำเร็จขององค์กร ทุน
ทางสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์และเครือข่ายระหว่างบุคคลและองค์กรที่อำนวยความสะดวกในการวัดผล
ขององค์กรและการสร้างคุณค่าในกระบวนการขององค์กร องค์กรที่มีทุนทางสังคมสามารถสร้างเส้นทางสู่
ความสำเร็จและปรับปรุงประสิทธิภาพการดำเนินงานได้ โดยทุนทางสังคมสามารถช่วยองค์กรในด้านต่าง ๆ
เช่น การเพิ่มประสิทธิภาพการสื่อสารและการทำงานร่วมกัน ช่วยให้บุคคลและกลุ่มต่าง ๆ สื่อสารและทำงาน
ร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การส่งเสริมนวัตกรรมโดยช่วยให้บุคคลและกลุ่มต่าง ๆ แบ่งปันความคิด
และความรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งสามารถกระตุ้นให้เกิดนวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์ใหม่ ๆ

อีกทั้งความเป็นผู้นำในองค์กรมีบทบาทสำคัญในประสิทธิผลของกระบวนการขององค์กรและการ
สร้างหรือใช้ทุนทางสังคมที่เหมาะสม ผู้นำสามารถส่งเสริมทุนทางสังคมโดยการสร้างวัฒนธรรมที่เน้น
ความสัมพันธ์และความร่วมมือ ผู้นำควรเป็นแบบอย่างที่ดีในการสร้างความสัมพันธ์ที่ไว้วางใจและเคารพซึ่งกัน
และกัน

ดังนั้น การให้ความใส่ใจที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรมนุษย์ รวมถึงทุนทางสังคม เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับ
องค์กรด้านความได้เปรียบในการแข่งขันในปัจจุบัน องค์กรที่ลงทุนในทุนทางสังคมสามารถคาดหวังถึง
ผลประโยชน์ที่หลากหลาย รวมถึงประสิทธิภาพที่เพิ่มขึ้น นวัตกรรมที่เพิ่มขึ้น และความสามารถในการปรับตัว
ที่ดีขึ้น อย่างไรก็ตามทุนทางสังคมมีค่าใช้จ่ายและบางครั้งอาจกลายเป็นเครื่องมือที่ทำลายล้างได้ การสร้างและ
การบำรุงรักษาทุนทางสังคมในองค์กรจำเป็นต้องใช้เงินในการลงทุน ในบางกรณีผลประโยชน์ของทุนสังคมอาจ
น้อยกว่าเงินทุนที่จัดสรรให้

López-Gómez & Recaño, 2018 “The Impact of Community Cooperative Funds on
Economic Development in Rural Spain” กองทุนสหกรณ์ชุมชน (Community Cooperative Funds:
CCFs) มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจในชนบทของสเปน กองทุนเหล่านี้ส่วนใหญ่บริหาร
จัดการโดยสหกรณ์ท้องถิ่น โดยให้บริการทางการเงินและความช่วยเหลือทางเทคนิคสำหรับธุรกิจขนาดเล็กและ
ผู้ประกอบการในชนบท ส่งผลให้ CCFs มีบทบาทสำคัญในการสร้างงาน ขยายการเข้าถึงสินเชื่อ และกระตุ้น
กิจกรรมทางเศรษฐกิจในชุมชนชนบทที่อาจขาดโอกาสเข้าถึงแหล่งเงินทุนหรือสถาบันการเงินขนาดใหญ่

จากการศึกษาพบว่ากองทุนสหกรณ์ชุมชนในสเปน กระตุ้นการเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญของ
จำนวนธุรกิจขนาดเล็กในชนบท ช่วยลดอัตราการว่างงานและเพิ่มค่าจ้างในพื้นที่เหล่านี้ แสดงให้เห็นว่ากองทุน
สหกรณ์ชุมชนเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจในชนบทสเปน นอกจากการให้
ทรัพยากรทางการเงินแล้ว กองทุนสหกรณ์ชุมชนยังให้ความช่วยเหลือทางเทคนิคแก่ธุรกิจขนาดเล็กและ
ผู้ประกอบการอีกด้วย ความช่วยเหลือทางเทคนิคนี้สามารถช่วยให้ธุรกิจพัฒนาแผนธุรกิจ ปรับปรุงกลยุทธ์
การตลาด และเข้าถึงตลาดใหม่ ๆ ส่งผลให้ธุรกิจประสบความสำเร็จและยั่งยืนมากขึ้น

อีกทั้ง กองทุนสหกรณ์ชุมชน ยังเป็นแหล่งทุนทางสังคมที่สำคัญในชนบทสเปน โดยการทำงาน
ร่วมกันเพื่อจัดการและลงทุนในกองทุน ซึ่งสร้างความเชื่อใจให้กับสมาชิกและส่งเสริมความร่วมมือให้เกิดขึ้น
โดยทุนทางสังคมนี้ช่วยสร้างบรรยากาศให้ชุมชนน่าอยู่อาศัย มีชีวิตชีวา และเข้มแข็ง

อาจกล่าวได้ว่ากองทุนสหกรณ์ชุมชนเป็นองค์กรที่มีความสำคัญสำหรับชุมชนชนบทในสเปน โดย
กองทุนเหล่านี้ให้บริการทรัพยากรทางการเงิน ความช่วยเหลือทางเทคนิค และทุนทางสังคมที่จำเป็นสำหรับ
การพัฒนาเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของชนบทสเปนอีกด้วย

สำหรับในประเทศไทย กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เป็นองค์การการเงินชุมชนที่แพร่หลายกระจายอยู่ในทุกชุมชนทั่วประเทศ ซึ่งแต่ละชุมชนมีบริบทของทุนทางสังคมที่แตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับชุมชนจะนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างไรกับการดำเนินงานขององค์การการเงินชุมชนของตนเอง

ไพโรจน์ พุดินอก (2554) หมู่บ้านโนนสังข์ ตั้งอยู่ในตำบลรัตนบุรี อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ เป็นหมู่บ้านที่มีประชากรประมาณ 1,200 คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา กองทุนหมู่บ้านโนนสังข์ ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2544 โดยมีสมาชิกประมาณ 700 คน จากการศึกษาพบว่า ทุนทางสังคมมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกองทุนหมู่บ้านโนนสังข์ โดยความเชื่อและวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนโนนสังข์ มีลักษณะที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน เช่น การช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างสมาชิกในชุมชน หรือการเคารพผู้ใหญ่และผู้มีพระคุณ ความเชื่อและวัฒนธรรมเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนมีความไว้วางใจกันและกัน และพร้อมที่จะร่วมมือกันเพื่อพัฒนาชุมชน เช่น ในช่วงวิกฤตโควิด-19 ที่ผ่านมากองทุนหมู่บ้านโนนสังข์ได้จัดสรรเงินช่วยเหลือให้กับสมาชิกที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตดังกล่าว สมาชิกในชุมชนต่างก็มีส่วนร่วมในการจัดสรรเงินช่วยเหลือ โดยมีการปรึกษาหารือกันเพื่อพิจารณาถึงความจำเป็นของสมาชิกแต่ละคน แสดงให้เห็นถึงความไว้วางใจและความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน

ในชุมชนโนนสังข์ ความสัมพันธ์ทางเครือญาติเป็นสิ่งสำคัญที่เชื่อมโยงสมาชิกในชุมชนเข้าด้วยกัน สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่เป็นญาติกัน ความสัมพันธ์ทางเครือญาติเหล่านี้ช่วยส่งเสริมให้เกิดความรู้สึกร่วมกันและช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างสมาชิกในชุมชน ส่งผลให้สมาชิกในชุมชนมีแนวโน้มที่จะชำระหนี้คืนกองทุนหมู่บ้านตามกำหนด ในกรณีที่สมาชิกในชุมชนคนหนึ่งผิดนัดชำระหนี้ ญาติพี่น้องของสมาชิกคนนั้นมักจะเข้ามาช่วยชำระหนี้แทน หรือช่วยพูดคุยเจรจากับกองทุนหมู่บ้านเพื่อขอผ่อนชำระหนี้ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางเครือญาติที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน

และกองทุนหมู่บ้านโนนสังข์มีเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกชุมชน เช่น ธนาคารออมสิน สำนักงานพัฒนาชุมชน และสถาบันการเงินชุมชน เครือข่ายความร่วมมือเหล่านี้ช่วยให้กองทุนหมู่บ้านสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนและความรู้จากภายนอกชุมชน เพื่อนำไปใช้ในการดำเนินงานและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน เช่น กองทุนหมู่บ้านโนนสังข์ได้ร่วมมือกับธนาคารออมสินเพื่อจัดอบรมให้ความรู้ด้านการเงินแก่สมาชิกในชุมชน ความร่วมมือนี้ช่วยให้สมาชิกในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการเงินออมและเงินกู้ ส่งผลให้สมาชิกในชุมชนสามารถบริหารจัดการเงินของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กองทุนหมู่บ้านโนนสังข์ประสบความสำเร็จในการขับเคลื่อนชุมชนให้มีความเข้มแข็ง เนื่องจากมีทุนทางสังคมที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาชุมชน ทุนทางสังคมเหล่านี้เป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือ ความไว้วางใจ และการทำงานร่วมกันระหว่างสมาชิกในชุมชน ซึ่งนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน

ปัจจัยทุนทางสังคมต่อความยั่งยืนของกองทุนหมู่บ้านฯ สุทธภา อมรวิวัฒน์, เกียรติพงศ์ อริยปรัชญา (2549) งานวิจัยนี้ศึกษาปัจจัยทุนทางสังคมต่อความยั่งยืนของกองทุนหมู่บ้านฯ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสำรวจหมู่บ้านตัวอย่าง 100 หมู่บ้านทั่วประเทศ พบว่าปัจจัยทุนทางสังคมที่มีผลต่อความยั่งยืนของกองทุนหมู่บ้านฯ ที่สำคัญ ได้แก่

1. ความไว้วางใจและความสามัคคีของในชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านฯ การที่สมาชิกมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน จะช่วยทำให้เกิดความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน รวมถึงช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านฯ

2. ความร่วมมือและจิตอาสาของสมาชิกในชุมชนเป็นอีกปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้าน การที่สมาชิกมีจิตอาสาที่จะช่วยเหลืองานของกองทุนหมู่บ้าน จะช่วยแบ่งเบาภาระของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน และทำให้การดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้าน เป็นไปอย่างราบรื่น

3. ผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งและเป็นที่ยอมรับของสมาชิก เป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้าน ผู้นำชุมชนที่มีภาวะผู้นำที่ดี สามารถประสานงานและสร้างความร่วมมือระหว่างสมาชิกในชุมชนได้ จะช่วยให้การดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้าน ประสบความสำเร็จ

4. การบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน อย่างโปร่งใสและมีประสิทธิภาพเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความเชื่อมั่นให้กับสมาชิก การที่กองทุนหมู่บ้าน มีการบริหารจัดการที่ดี จะช่วยป้องกันปัญหาการทุจริตและคอร์รัปชัน รวมถึงช่วยให้สมาชิกได้รับประโยชน์จากการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้าน อย่างทั่วถึง

จากผลการวิจัย รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาทุนทางสังคมของชุมชน โดยเฉพาะการส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมและความไว้วางใจระหว่างสมาชิกในชุมชน การพัฒนาผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งและเป็นที่ยอมรับของสมาชิก และการพัฒนาการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน อย่างโปร่งใสและมีประสิทธิภาพ เพื่อให้กองทุนหมู่บ้าน สามารถดำเนินงานได้อย่างยั่งยืน

บทสรุป

ทุนทางสังคมเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ ความไว้วางใจ และความร่วมมือระหว่างคนในชุมชน ซึ่งมีความสำคัญต่อความสำเร็จขององค์กรการเงินชุมชน เนื่องจากช่วยให้องค์กรสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนและทรัพยากรจากชุมชนได้มากขึ้น รวมถึงสามารถลดความเสี่ยงในการปล่อยสินเชื่อได้ โดยองค์กรการเงินชุมชนที่ประสบความสำเร็จมักมีองค์ประกอบ 4 ประการ ได้แก่

1. การบูรณาการทฤษฎีทุนทางสังคม โดยการนำแนวคิดเรื่องทุนทางสังคมมาประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการองค์กรการเงินชุมชน โดยองค์กรการเงินชุมชนที่ประสบความสำเร็จมักมีการบริหารจัดการที่เน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิก การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภาคีต่าง ๆ และการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการพัฒนาทุนทางสังคม

2. ความยั่งยืนของบริการทางการเงิน โดยเป็นความสามารถในการให้บริการทางการเงินอย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่าในระยะยาว ซึ่งองค์กรการเงินชุมชนจำเป็นต้องมีการบริหารจัดการที่ดี มีระบบการควบคุมภายในที่เข้มแข็ง และสามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมได้

3. ความเชื่อมโยงกับสถาบันการเงินที่เป็นทางการ ซึ่งการที่องค์กรการเงินชุมชนสามารถเชื่อมโยงกับสถาบันการเงินที่เป็นทางการ เช่น ธนาคารพาณิชย์ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ธนาคารออมสิน เป็นต้น จะช่วยให้องค์กรสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนและบริการทางการเงินอื่น ๆ ได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว

4. การจัดการกับความท้าทายทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม โดยองค์กรการเงินชุมชนจำเป็นต้องมีการบริหารจัดการที่ดีในการรับมือกับความท้าทายต่าง ๆ เช่น การทุจริตคอร์รัปชัน การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และความแตกต่างทางวัฒนธรรม

ทั้งนี้ หากองค์กรการเงินชุมชนสามารถเสริมสร้างทุนทางสังคมและปัจจัยอื่น ๆ เหล่านี้ได้ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การจัดกิจกรรมสร้างเครือข่าย การอบรมสมาชิกให้มีความรู้และทักษะด้านการเงิน การเชื่อมโยงกับภาคีต่าง ๆ และการพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อความร่วมมือ จะปัจจัยส่งเสริมให้องค์กรการเงินชุมชนดำเนินการไปสู่ความสำเร็จ

บรรณานุกรม

- กระทรวงการเกษตรและสหกรณ์ กรมส่งเสริมสหกรณ์. (2562). รายงานแผนพัฒนาการสหกรณ์ ฉบับที่ 4 พ.ศ. 2563-2565. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงการเกษตรและสหกรณ์.
- กระทรวงการคลัง, สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง. (2551). แผนแม่บทการเงินระดับฐานราก. กรุงเทพฯ: สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง กระทรวงการคลัง.
- กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ. (2566). รายงานผลการดำเนินงานแผน/โครงการ กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ 2565. นนทบุรี: กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ.
- ชุมนุมสหกรณ์เครดิตยูเนียนแห่งประเทศไทย จำกัด. (2566). สถิติสหกรณ์/กลุ่มเครดิตยูเนียน ปี2561-2565. สืบค้น 1 มีนาคม 2567, จาก แหล่งที่มา <https://www.cultthai.coop/cultthai/index.php/stat-cu>
- ทรศยา คงเพชรศักดิ์ และนภาพร สุวรรณศักดิ์. (2553). การเชื่อมโยงภายในเพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน. เอกสารประกอบการสัมมนา “ทุนชุมชนกับการขับเคลื่อนประเทศไทย” 6-7 กรกฎาคม 2553 กรุงเทพฯ.
- ไพโรจน์ พุดินอก. (2554). กระบวนการใช้ทุนทางสังคมในการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน : กรณีศึกษาหมู่บ้านโนนสังข์ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์). อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- วันชัย ธรรมสัจการ และพรนคิ์เชษฐ์ แห่งหน. (2561) กระบวนการปรับเปลี่ยนกองทุนการเงินชุมชนสู่ธนาคารหมู่บ้านในจังหวัดสงขลา. วารสารการจัดการ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, 7 (ฉบับพิเศษ), 74-88.
- วิชุดา มาตันบุญ และสมนึก ชีवाल. (2549). องค์ความรู้เกี่ยวกับกองทุนชุมชน. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุทธภา อมรวิวัฒน์ และ เกียรติพงศ์ อริยปรัชญา. (2549). ปัจจัยทุนทางสังคมต่อความยั่งยืนของกองทุนหมู่บ้านฯ (รายงานวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างสุขภาพ และมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ.
- สมบูรณ์ เจริญจิระตระกูล. (2554). องค์การการเงินชุมชนกับการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม (รายงานวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม.
- สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ. (ม.ป.ป.) หลักการพัฒนากองทุนเป็นสถาบันการเงินชุมชน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ. (2556) ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- Bourdieu P. (1986). *Social capital: A theory of structure and action*. In J. G. Coleman & T. J. Fararo (Eds.) Cambridge: Harvard University Press.
- Gunasekara D., Siriwardhana S. & Perera G. (2017). The role of social capital in the performance of microfinance institutions: A case study of Sri Lanka. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 24(5), 1048-1064.
- Jeganathan R. & Ganesan S. (2013). The role of social capital in microfinance institutions: A review of the literature. *Journal of International Development*, 25(1), 116-132.

- Jeganathan Shanthilakshmi & S. Ganesan. (2013). Social Capital in Organizations - A Conceptual Frame Work. *Social Science Research Network*. 1-10.
- Lin N. (2001). *Social capital: A theory of social structure and action*. Cambridge: Cambridge University Press.
- López-Gómez M. & Recaño J. (2018). The impact of community cooperative funds on economic development in rural Spain. *Journal of Rural Studies*, 62, 1-13.
- Matin Abdollahzadeh & Shahram Gilaninia. (2015). Social capital in organizations. *Kuwait chapter of Arabian Journal of Business & Management Review*, 5(2), 10-16.
- Nahapiet J., & Ghoshal S. (1998). Social capital, intellectual capital, and the organizational advantage. *Academy of Management Review*. 23(2), 242-266.
- Portes A. (1998). Social capital: Its origins and applications in modern sociology. *Annual Review of Sociology*. 24(1), 1-24.
- R.W.M.N. Gunasekara, S.P. Premaratne & H.M.S. Priyanath. (2018). Impact of Social Capital on Livelihood Success of the Members of Community Based Organizations in Sri Lanka. *The International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 7(5), 1156-1167.
- Hiromi Nakazato & Seunghoo Lim. (2016). Evolutionary Process of Social Capital Formation through Community Currency Organizations: The Japanese Case. *Voluntas*. 27 1171-1194.